



# گردشگری جنگ

با نگاهی دوباره به اردوهای راهیان نور

سیده فاطمه شبیری

دسته قرار می‌گیرند. گردشگری جنگ نیز به‌طور خاص، شامل بازدید از جبهه‌های جنگ و یادمان‌های آن، موزه‌های جنگ و صلح و مزار قربانیان جنگ می‌شود. بازدید از اردوگاه‌های نازی‌ها در جنگ جهانی دوم یا محل برج‌های ویران شده دوقلو در نیویورک و شهرهایی که در دوران جنگ‌های جهانی اول یا دوم به اشغال درآمده بودند، مثال‌هایی از گردشگری جنگ هستند. موضوع گردشگری جنگ، بعد از جنگ جهانی دوم و شاید بیشتر با هدف رونق دوباره مناطق جنگ‌زده و بهبود وضعیت اقتصادی این مناطق مطرح شد. احترام به قربانیان جنگ‌ها و فداکاری سربازها و غیرنظامیانی که جان خود را در جنگ از دست داده‌اند، به ملت و دین خاصی محدود نمی‌شود و تقریباً تمام فرهنگ‌ها برای آن ارزش قائل‌اند.

مقاصد گردشگری جنگ در کشورهای روسیه، فرانسه، بلژیک، ترکیه، آلمان، انگلستان، ژاپن، ویتنام و ... وجود دارد و سالانه بیش از ۲۰ میلیون گردشگر، فقط از سایت‌های جنگی، تاریخی در کشور فرانسه دیدن می‌کنند.

جنگ زیبا نیست. ویرانی دارد، قربانی دارد، آوارگی دارد ... اما گاهی اجتناب‌ناپذیر است. همیشه در تاریخ، قلدری و زورگویی، بدفهمی، زیاده‌طلبی و حرص و ... وجود داشته است و هر کدام از این‌ها می‌تواند جرقه آغاز جنگی باشد. یکی تعدی می‌کند و جنگ را آغاز می‌کند و دیگری برای دفاع از خود ناچار به جنگیدن است. کمتر جایی را در جهان می‌توان یافت که از جنگ و درگیری مسلحانه در امان مانده باشد. تاریخ جهان، به‌ویژه تاریخ معاصر، پر از خاطرات تلخ و شیرین شکست و پیروزی در جنگ‌هاست و نقاط زیادی در جهان یادآور جنگ‌ها و خاطره قربانیان آن، رزمندگان و فداکاری‌های آنان است.

گردشگری جنگ، یکی از شاخه‌های پرطرفدار گردشگری در جهان است. گردشگری سیاه یا تلخ به معنی بازدید از مناطق مصیبت‌دیده و فضاهایی است که درد و رنج انسان‌ها را برای بازدیدکننده تداعی می‌کنند. بازدید از مناطقی که در معرض بلایای طبیعی مثل زلزله، سیل و آتش‌فشان قرار گرفته‌اند یا آثار جنگ و حملات تروریستی در آن‌ها به چشم می‌خورد، در این

این استان‌ها، یادآور رشادتها، فداکاری‌ها و نیز نشان‌دهنده آسیب‌هایی است که از جنگی ناخواسته و تحمیلی به مردم کشور ما، به‌ویژه ساکنان مناطق جنوب و غرب کشور، وارد شد. بعد از پایان جنگ، تقاضای بازدید از مناطق جنگی را ابتدا رزمندگان و خانواده‌هایشان و خانواده‌ی شهدا برای یادآوری خاطرات آن دوران مطرح کردند. این بازدیدها به مرور توسعه یافت و پس از مدتی، ابتدا در قالب اردوهای دانشجویی راهیان نور سامان گرفت و از سال ۱۳۸۷ اردوهای دانش‌آموزی راهیان نور با اعزام ۲۰ هزار دانش‌آموز آغاز شد. از سال ۱۳۹۰ برگزاری این اردوها در قالب محتوای آموزشی وارد مدارس کشور شد و به‌عنوان دوره عملی درس آمادگی دفاعی دبیرستان مطرح گردید.

درباره تأثیر این اردوها بر دانش‌آموزان و نقش آن‌ها در انتقال فرهنگ ایثار و شهادت و آشنایی با بخشی از تاریخ کشور سخنان زیادی گفته شده است. گاهی نقدهایی هم به این اردوها وارد شده که از آن جمله تأکید بر احساس محور بودن آن‌ها و این است که در چند روز اردو دست‌اندرکاران تلاش می‌کنند که بیشترین تأثیر احساسی بر مخاطب گذاشته شود (که می‌شود) اما احساس، همان‌طور که به سرعت می‌آید، به سرعت هم زایل می‌شود و هدفی که از این اردوها مورد نظر است، کاملاً و به صورتی ماندگار محقق نمی‌گردد. اما یکی از محاسن اردوهای راهیان نور فراگیر بودن آن‌هاست؛ امکانی است که برای تمام مدارس و همه دانش‌آموزان سراسر کشور فراهم است و شاید برای برخی از دانش‌آموزان، تنها اردویی باشد که در تمام مدت تحصیلشان امکان تجربه‌اش را دارند. این فرصتی است که باید از آن بهترین بهره را برد. اردوهای راهیان نور این ظرفیت را دارند که در کنار هدف اصلی‌شان، که انتقال فرهنگ ایثار و آشنایی با شهدا و فرهنگ شهادت و ارزش‌های دفاع مقدس است، اهداف آموزشی زیادی را پوشش دهند؛ اهدافی که تمامی



بازدید دانش‌آموزان از ناحیه جنگ بلژیک (منطقه جنگی مربوط به جنگ جهانی اول)

یکی دیگر از اهداف گردشگری جنگ، یادآوری فجایع انسانی و در نتیجه، بیدار کردن عواطف بشردوستانه و نیز جنگ‌ستیزی و کمک به هم‌نوع در بازدیدکنندگان است.

بازدید از مناطق و یادمان‌های جنگی، به‌عنوان یکی از مقاصد اردویی برای دانش‌آموزان، در کشورهای مختلف جهان مطرح است. علاوه بر اهدافی که برای گردشگری جنگ گفته شد، در اردوهای دانش‌آموزی بازدید از مناطق جنگی، معلم‌ان و متولیان تعلیم و تربیت، به دنبال آشنا کردن دانش‌آموزان با تاریخ خود در فضایی نزدیک به واقعه، انتقال ارزش‌ها و میراث فرهنگی خود به نسل‌های بعدی، و نیز شناساندن واقعیت و عواقب جنگ (از جمله جنگ‌هایی مانند جنگ جهانی دوم که به مرگ و قربانی شدن میلیون‌ها نفر انجامیده است) و از این راه پرورش نسلی برای ساختن دنیایی بهتر از دنیای دیروزند.

### راهیان نور

جنگ تحمیلی عراق علیه ایران در سال ۱۳۶۷ به پایان رسید. استان‌های خوزستان، ایلام و کرمانشاه بیش از سایر استان‌ها درگیر جنگ بودند و فضای باقی‌مانده از دوران جنگ در



حوزه‌های برنامه‌درسی را فرا گیرد و به موضوع گفت‌وگو و پژوهش در تمام ساحت‌های برنامه‌درسی تبدیل شود.

### اردویی فراگیر

مردم جنوب و غرب کشور، بیشترین آسیب را در طول جنگ دیده‌اند و کمترین ادای دین اردوهای راهیان نور به این مردم، کمک به توسعه اقتصادی این مناطق و اشتغال‌زایی در آنجا باید باشد.

اردوی راهیان نور علاوه بر اینکه اردویی مذهبی/زیارتی است و در کنار بازدید از مناطق جنگی، شامل رفتن به زیارتگاه‌هایی مثل دانیال نبی(ع) در شوش یا علی بن مهزیار در اهواز هم می‌شود، می‌تواند اردویی مردم‌شناسانه باشد، با هدف شناساندن اقوام مختلف ایران، زبان آن‌ها، خوراکی‌ها و سوغات‌هایشان (برای معلم تاریخ و اجتماعی)؛ یا اردویی جهادی با هدف یاری رساندن به مردم روستایی حاشیه‌ای و باقی گذاشتن ردپایی مثبت در منطقه‌ای که مردمش بیشترین آسیب را در طول دوران دفاع مقدس دیده‌اند و بار آسودگی خاطر مردم سایر نقاط را به دوش کشیده‌اند. برای نمونه، تأسیس کتابخانه‌ای کوچک در مدرسه‌ای روستایی یا اقدام‌های مشابه که در زمان کوتاه اردو قابل انجام است؛ یا اردویی تاریخی - باستان‌شناختی که با توجه به ظرفیت و سابقه باستانی منطقه جنوب کشور، از این نظر کم‌نظیر است (برای معلم تاریخ) و طی آن می‌شود از نقاطی مثل چغازنبیل و سازه‌های آبی شوشتر بازدید کرد؛ یا اردوی طبیعت‌گردی باشد. جاذبه‌های طبیعی استان‌های جنوبی و غربی می‌تواند ظرفیت طبیعت‌گردی را به این اردوها اضافه کند و علاوه بر فراهم آوردن امکان لذت بردن بچه‌ها از گشت و گذار در طبیعت، بخشی از بار کلاس‌های جغرافیا و زمین‌شناسی را به دوش بکشد (برای معلم جغرافی و زمین‌شناسی)، نقاطی مثل تالاب شادگان و هورها و مناطق حفاظت‌شده استان خوزستان. در اردوی جنوب می‌توان بچه‌ها را با صنایع بومی منطقه مثل کارخانه‌های پتروشیمی و نیشکر آشنا کرد. به این ترتیب، می‌توان اردویی صنعتی را برگزار کرد و برای معلمان شیمی و فیزیک فرصتی جهت آشنا کردن دانش‌آموزان با صنایع و نیز صنایع دستی منطقه را هم فراهم آورد.

منابع انرژی موضوعی است که می‌تواند در حاشیه اردوهای جنوب مطرح شود. سازه‌های آبی شوشتر و سدها و نیروگاه‌های مختلف نقاطی هستند که می‌توانند محل طرح این مباحث باشند (برای معلم‌های شیمی و فیزیک).

بررسی وضعیت آب منطقه و گفت‌وگو با مردم بومی درباره ریزگردها، علاوه بر ایجاد همدلی با مردم می‌تواند اردو را به اردویی زیست‌محیطی تبدیل کند؛ به طوری که وقتی دانش‌آموزان از اردوی راهیان نور برمی‌گردند، احساس مسئولیتشان نسبت به محیط زیست بیشتر شده باشد و



نقش خود را در استفاده بهتر منابع طبیعی و صرفه‌جویی در مصرف پررنگ‌تر ببینند.

به احتمال زیاد، برای خواننده این مطلب این سؤال پیش می‌آید که در اردوهای چهار یا پنج روزه راهیان نور که آن قدر فشرده‌اند که به زحمت می‌توان به بازدید از همه مناطق جنگی برنامه‌ریزی شده رسید، چطور می‌شود این همه برنامه را اضافه کرد؟

پاسخ این است که می‌توان اردوهای راهیان نور را به صورتی تلفیقی و هدفمند بازطراحی کرد؛ از فشرده‌گی بخش روایت کاست و آن را در دو یا سه اردو پخش کرد؛ چند اردو که هر کدام هم بخش روایتگری دفاع مقدس داشته باشند و هم سایر اهداف آموزشی را پوشش دهند. تکرار روایت دفاع مقدس در بازه‌های زمانی و با فاصله، به ماندگاری آن کمک می‌کند و افزودن بخش‌های دیگر، موضوع گفت‌وگو در سایر کلاس‌ها (فیزیک، شیمی، تاریخ، جغرافی، اجتماعی، زیست‌شناسی و ...) در طول سال تحصیلی خواهد شد. این می‌تواند دامنه تأثیر اردوهای راهیان نور را - که تنها اردویی است که بعضی از دانش‌آموزان در عمرشان در آن شرکت می‌کنند - گسترش دهد.

#### \* پی‌نوشت

۱. ایده و طرح این نوشته در نشست با حضور خانم نجمه قنبری و آقای حمیدرضا منصوریان بررسی و طراحی شد.  
2. Students battlefiend trip.

بررسی وضعیت آب منطقه و گفت‌وگو با مردم بومی درباره ریزگردها، علاوه بر ایجاد همدلی با مردم می‌تواند اردو را به اردویی زیست‌محیطی تبدیل کند؛ به طوری که وقتی دانش‌آموزان از اردوی راهیان نور برمی‌گردند، احساس مسئولیتشان نسبت به محیط زیست بیشتر شده باشد و نقش خود را در استفاده بهتر منابع طبیعی و صرفه‌جویی در مصرف پررنگ‌تر ببینند